

Nr 40

Utlåtande i anledning av väckt motion om ökad rättssäkerhet för barn i vårdnads mål.

Första lagutskottet har behandlat en i andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 691, av fru *Lewén-Eliasson* och fru *Holmqvist*. I motionen hemställes, att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte begära utredning om de åtgärder som måste vidtagas i syfte att öka barnens rättssäkerhet i vårdnads mål, bl. a. genom erforderliga ändringar i föräldrabalken och rättegångsbalken, så att såväl barnavårdsnämnd som en förälder tillförsäkras rätt att i vårdnads mål få vända sig till barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk expertis för utredning.

Motionen har varit föremål för remissbehandling.

Huvuddragen av gällande rätt m. m.

De viktigaste reglerna om vårdnaden om barn återfinnes i 6 kap. föräldrabalken. Sålunda stadgas i 1 § att barn i äktenskap står under föräldrarnas vårdnad tills barnet fyllt 21 år eller ingått äktenskap. Enligt 6 §, som behandlar fall där föräldrarna sammanlever, skall rätten överflytta vårdnaden på en av föräldrarna om den andre på tungt vägande skäl bedömes böra frantagas vårdnaden. Om sådana skäl föreligger beträffande båda föräldrarna, skall vårdnaden överflyttas på särskild förmyndare. I 7 § ges regler om hur vårdnadsfrågan skall avgöras vid söndring i äktenskapet, hemskillnad eller äktenskapsskillnad. Om föräldrarna på grund av söndring lever åtskilda, skall rätten på ansökan av en av föräldrarna förordna om vem av dem som skall ha vårdnaden om barnen eller hur barnen skall fördelas mellan föräldrarna. Är föräldrarna ense skall förordnas i enlighet med deras önskan, om det inte är uppenbart stridande mot barnens bästa. Vid oenighet mellan föräldrarna skall vårdnadsfrågan avgöras med hänsyn främst till barnens bästa. Om en av föräldrarna huvudsakligen bär skulden till sammanlevnadens hävande skall den andre vara närmast till att få vårdnaden om barnen om föräldrarna är lika skickade därtill. Anses det med hänsyn till barnens bästa uppenbart att ingen av föräldrarna bör utöva vårdnaden, så skall vårdnaden anförtros åt särskild förmyndare. När det dömes till återgång av föräldrarnas äktenskap eller hemskillnad eller äktenskapsskillnad mellan dem åligger det rätten att meddela förordnande om vårdnaden om barnen. De nyss återgivna reglerna skall därvid äga motsvarande tillämpning. I 12 §

¹ *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 9 saml. 1 avd. Nr 40*

föreskrives att barn utom äktenskap står under moderns vårdnad till dess barnet fyllt 21 år eller ingått äktenskap. Är föräldrarna ense om att fadern skall ha vårdnaden, förordnar rätten i enlighet därmed, om fadern anses lämplig därtill. Skulle modern vara olämplig att utöva vårdnaden skall den överföras på fadern eller på särskild förmyndare. Vårdnadsfrågan kan jämlikt 13 § upptas till förnyad prövning när väsentligt ändrade förhållanden påkallar det.

Mål och ärenden angående vårdnad är undandragna den enskildes fria förfogande och skall därför handläggas enligt de regler som gäller för indispositiva tvistemål. Någon särskild regel rörande utredningen i mål och ärenden angående vårdnaden finnes numera icke i lagstiftningen. Sådana regler har emellertid funnits i äldre lagar. Sålunda föreskrevs i 6 kap. 23 § i 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning att rätten före avgörande av vårdnadsfråga skulle inhämta yttrande från barnavårdsnämnden när anledning därtill förekom. Enligt 19 § i 1920 års lag om barn i äktenskap ägde rätten infordra yttrande från barnavårdsnämnd samt jämväl i övrigt införskaffa erforderlig utredning för avgörande av vårdnadsfrågan. Anledningen till att gällande lag icke upptar någon sådan speciell regel är att bestämmelserna i rättegångsbalken om rättegången i indispositiva tvistemål utan särskilt stadgande därom anses vara tillämpliga vid avgörande av vårdnadsfrågor (prop. 1949:93 s. 162 f.f.). Av särskilt intresse i detta sammanhang är 35 kap. 6 § rättegångsbalken, enligt vilket lagrum det visserligen ankommer på parterna att sörja för bevisningen men rätten i indispositiva tvistemål äger inskaffa all den bevisning som finnes erforderlig. Å andra sidan kan rätten jämlikt 35 kap. 7 § rättegångsbalken förbjuda av part erbjuden bevisning som ej anses erforderlig. Jämlikt 49 kap. 8 § rättegångsbalken får talan mot ett sådant beslut inte föras särskilt utan endast i samband med talan mot dom eller slutligt beslut i målet.

Motionen

I motionen anföres följande.

Med den ökade skilsmässofrekvensen följer en ökning av antalet tvister där föräldrar processar om vem av dem som efter skilsmässan skall få vårdnaden om deras gemensamma barn. En annan bidragande orsak till ökningen av vårdnadsmålen är den omständigheten att båda föräldrarna numera i betydande utsträckning arbetar utanför hemmet och därför kommer att ägna sig åt barnens omvårdnad och fostran i ungefär samma omfattning, varför de i många skilsmässor med all rätt anser sig lika kapabla att ge barnen den bästa omvårdnaden efter skilsmässan.

Efter en redogörelse för innehållet i 6 kap. 7 § föräldrabalken (se ovan s. 1) fortsätter motionärerna:

Som framgår härav är den ledande principen att *barnets* intresse i främsta rummet bör tillgodoses vid vårdnadstvister. Någon närmare vägledning över

hur denna intresseavvägning skall ske lämnas inte i förarbetena till lagstiftningen annat än genom omnämmandet av sådana omständigheter, som pekar på eventuell olämplighet hos den ene föräldern. Men däremot ges ingen ledning i fråga om de omständigheter, som skall vara vägledande eller avgörande i de betydligt flera fall, då de båda föräldrarna förefaller att på ett likvärdigt sätt kunna ge barnen en social och ekonomisk trygghet.

På vilket sätt barnets rättighet att uttala sina synpunkter och önskemål skall tillgodoses omnämnes över huvud inte. Det finns ej något samhälleligt organ till vilket barnet kan vända sig för att få hjälp vid skilsmässotvister som det måste anses ha rätt till. Det finns inte ens regler för eller en fast praxis när det gäller inhämtande av yttrande från barnavårdsnämnd. Barnets absoluta rättslöshet i sammanhanget förefaller inte särskilt väl förenlig med principen att vårdnadsmalet skall avgöras utifrån vad som är mest förenligt med barnets intresse.

Varken advokaterna eller domstolsjuristerna har en rimlig — i de flesta fall sannolikt ingen — familjepsykologisk eller mentalhygienisk utbildning. Mindre sällan finner man en sådan fackmässig kompetens företrädd inom de barnavårdsnämnder som kan få i uppdrag att verkställa vårdnadsutredningar åt domstolarna. Bevismaterialet i vårdnadstvisterna uppletas därför huvudsakligen av föräldrarna, deras anförvanter och goda vänner i samråd med parternas advokater, varvid berörda parter mängen gång saknar både kompetens och vilja att införskaffa det material som kan vara vägledande för vad som bäst tjänar barnets intresse. Vårdnadsprocesserna kan urarta till en våldsamt kamp där parterna söker nedvärdera varandra genom att dra fram negativa drag och handlingar hos motparten. Barnet slites mellan dessa fiendeläger i en alltmer förgiftad atmosfär, medan domstolarna i vissa stycken får en mycket bräcklig grundval för bedömningen av vad som egentligen är det väsentliga i vårdnadsfrågan. Som tidigare framhållits är det icke ens säkert att barnavårdsnämnd höres.

Det rådande systemet i vårdnadsmalet förefaller att i icke ringa omfattning — kanske i onödan — medföra risker för barnets psykiska hälsa, samtidigt som juristerna med deras i detta avseende begränsade fackmässiga kompetens för det ur psykologisk synpunkt mångtydiga material, som många vårdnadsfall har att uppvisa, får ett ännu svårhanterligare material att bedöma på grund av snedvridna informationer som parterna lämnar om varandra.

Barnets rättssäkerhet måste tillgodoses på ett annat och effektivare sätt än som sker i nuvarande ordning.

I ett fåtal fall sker barnpsykologiska utredningar före domen. Genom dessa utredningar, som bygger på ingående och omfattande samtal och andra tester av barnen, får de på ett adekvat sätt uttrycka sina önskemål. I icke så få fall synes dessa utredningar, även beträffande små barn, visa hos vilken av föräldrarna barnen har den starkaste känslomässiga förankringen. Först härigenom kommer man åt den kanske viktigaste frågan i vårdnadstvisterna, nämligen hur man bäst skall tillgodose barnens emotionella trygghet. Genom dessa utredningar länkas vårdnadsmalet många gånger in i mindre förgiftade tankegångar, eftersom man kanske mer går in för att ange de positiva dragen hos föräldrarna än enstaka negativa handlingar hos en motpart.

Någon rättslig reglering över förutsättningarna för att i ett vårdnadsfall få barnpsykologisk utredning föreligger ej, utan sker dessa regelmässigt på begäran av domstol.

Även i sådana fall där barnavårdsnämnds yttrande infordrats och nämnden påkallar ovannämnda utredning, kan detta negligeras av domstolen. Den enskilde föräldern har ingen rättighet eller praktisk möjlighet att mot den andres bestridande och mot domstolens önskemål få till stånd en sådan utredning. Särskild besvärsmått över domstolens beslut om att ej inhämta nämnda utredning, även i de fall då båda parterna begär det, föreligger icke enligt bestämmelsen i 49 kap. 8 § rättegångsbalken. Barnpsykiatrer och barnpsykologer vägrar i allmänhet att utföra någon utredning på begäran av ena parten i vårdnadsfall utan medverkar endast om de förordnats därtill av domstol eller barnavårdsnämnd. Det förefaller sannolikt att osäkerheten kring domsluten i många vårdnadsfall skulle elimineras om barnpsykologisk bedömning skett.

Den förstärkning av barnets rättssäkerhet i en vårdnadsprocess som är önskvärd synes kunna tillgodoses genom att barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk expertis höres såsom sakkunniga vid handläggning i domstolen av vårdnadsfall.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver infordrat yttrande från socialstyrelsen och medicinalstyrelsen. Tillfälle att inkomma med yttrande har beretts Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfund och Stockholms stads barnavårdsnämnd. Barnavårdsnämnden har som eget yttrande åberopat ett av t. f. barnavårdsdirektören Folke Edvall avgivet tjänsteutlåtande.

Socialstyrelsen, häradshövdingföreningen, stadsdomarföreningen, advokatsamfundet, Stockholms stads barnavårdsnämnd och t. f. barnavårdsdirektören Folke Edvall uttalar sig i avstyrkande riktning. Det antages allmänt att domstolarna i regel inhämtar yttrande från barnavårdsnämnd, då föräldrarna inte är ense i vårdnadsfrågan, samt att man från domstolarnas sida regelmässigt möter en positiv inställning till anlitan av barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk expertis. *Medicinalstyrelsen* anser det angeläget att åtgärder i den riktning motionen anger vidtages för införande av ett system, som i högre grad än det nuvarande garanterar att barnens bästa blir tillgodosett vid situationer av i motionen angivet slag.

Socialstyrelsen framhåller att domstolarna i allmänhet torde pröva tvistiga vårdnadsfrågor med den största omsorg samt fortsätter:

Domstolarna torde allmänt uppfatta tvistiga vårdnadsfrågor som några av sina mest ansvarsfulla och svårbedömda avgöranden och icke försumma att i sådana frågor föranstalta om all den utredning som rimligen kan åstadkommas. Barnavårdsmyndigheterna torde så gott som undantagslöst anlita och annan expertis, t. ex. barnpsykiatrisk och barnpsykologisk expertis, höras i den omfattning som är praktiskt genomförbar. Risken torde därför vara relativt ringa för att avgörandena av tvistiga vårdnadsfrågor inte

skulle ske i överensstämmelse med vad barnets bästa kräver, så långt nu detta över huvud taget står i mänsklig makt att i förväg avgöra.

I den mån barnpsykiatrisk och barnpsykologisk expertis inte anlitas torde detta oftare bero på bristande tillgång på experter och den därmed följande risken för avsevärd tidsutdräkt i fråga om ärendenas avgörande än på bristande vilja från domstolarnas sida. Även om vårdnadsfrågorna är av indispositiv natur kan domstolarna inte heller helt bortse från parternas önskemål, enär kostnaderna för expertutredningarna i sista hand skall belasta parterna själva.

Beträffande frågan om vägledning för domstolarna för avgörande av fall då båda föräldrarna synes på ett likvärdigt sätt kunna ge barnen social och ekonomisk trygghet anför socialstyrelsen att allmängiltiga normer inte torde kunna uppställas utan att omständigheterna i det enskilda fallet måste bli utslagsgivande. Styrelsen påpekar emellertid värdet av den vägledning som den barnpsykologiska forskningen kan ge domstolarna och förutsätter att domstolarna tillgodogör sig sådana forskningsresultat även utan direkta anvisningar härom.

Socialstyrelsen anser inte att en särskild utredning för att lösa de av motionärerna aktualiserade frågorna är motiverad men pekar på vissa andra problem som bör prövas i samband med en framtida översyn av föräldrabalken. Det skulle sålunda enligt socialstyrelsen kunna övervägas om inte barnens rättssäkerhet skulle kunna förbättras genom ändringar av reglerna om rättegångskostnader och godmanskap.

Socialstyrelsen anför härom:

Vissa åtgärder skulle därför kunna övervägas för att förbättra barnens rättssäkerhet. En vore att genomföra en sådan ändring i rättegångsbalken, att statsverket i vårdnadsärenden icke endast förskotterar kostnaden för sådan sakkunnigutredning varom domstolen självant förordnat (40 kap. 17 § rättegångsbalken) utan även slutligt svarar för kostnaden. Enligt 18 kap. 13 och 14 §§ rättegångsbalken skall nämligen någondera parten f. n. slutligt svara för dessa kostnader. Eftersom part i tvistiga vårdnadsfall ofta har möjlighet att erhålla fri rättegång, torde kostnadsfrågan dock ofta vara av underordnad betydelse. En annan åtgärd vore att ge domstolen möjlighet att i viss omfattning förordna god man att föra barnens talan. Godemannen bör i så fall vara berättigad till ersättning av allmänna medel för sitt arbete, enär erfarenheten från andra områden (jfr 15 kap. 29 § giftermålsbalken) visar, att det eljest uppstår svårigheter att skaffa någon som vill åta sig uppdraget. Här bör dock påpekas att det syfte som skulle uppnås genom möjligheterna att förordna god man redan kan i viss mån tillgodoses genom bestämmelsen i 8 kap. 1 § andra stycket föräldrabalken.

Socialstyrelsen berör avslutningsvis de fall där föräldrarna är ense i vårdnadsfrågan och framhåller vikten av att domstolarna göres uppmärksamma på justitieombudsmannens rekommendationer i 1962 års ämbetsberättelse s. 28 f.f. (Rekommendationerna innebär huvudsakligen att domstolarna skall ha uppmärksamheten riktad på att avtal om vårdnaden kan vara uppenbart stridande mot barnets bästa samt att domstolarna regel-

mässigt bör göra sig underrättade i frågan om barnavårdsnämnden anser att vårdnadsfrågan bör göras till föremål för utredning.) Socialstyrelsen anser att justitieombudsmannens rekommendationer tills vidare kan vara till fyllest men framhåller att vid en framtida översyn av vårdnadsreglerna sådana ändringar bör övervägas, att domstolarna erhåller större möjligheter att frångå parternas överenskommelse. I sammanhanget hänvisas till barnavårdskommitténs betänkande SOU 1957:49 s. 118 f.f.

Medicinalstyrelsen framhåller att det, speciellt när det gäller yngre barn, är svårt att avgöra vem barnet är starkast knutet till och påpekar att det förhållandet att ett barn är särskilt knutet till den ene av föräldrarna inte alltid utgör garanti för att just denne är den lämpligaste att få vårdnaden om barnet. *Medicinalstyrelsen* fortsätter:

Av dessa skäl är det mycket svårt att få en uppfattning om vem som bör tillerkännas vårdnadsrätten, i all synnerhet som barn är lätt påverkbara. Barnet torde i varje fall icke självt kunna träffa det på längre sikt lyckligaste avgörandet. Det skulle dessutom vara en alltför tung belastning för barnet att ensamt få ta ansvaret i en valsituation, vilket i många fall skulle innebära en svår lojalitetskonflikt. Inte ens tonåringar med deras uttalade ambivalens bör utsättas för den press det innebär att tvingas välja den ena av föräldrarna före den andra. Valet skall utgöra resultatet av en överläggning med de vuxna, varvid tonåringens önskemål och synpunkter skall tillmätas största vikt.

För uppnående av den på längre sikt för barnet bästa lösningen i en skilsmässosituation är det ytterligt önskvärt att domstolarna i de vårdnadsfall, som kommer under deras handläggning, tillkallar barnpsykologisk och barnpsykiatrisk expertis för bedömning av barnet och dess hela situation. Även om det i dagens läge råder brist på sådan expertis torde de barnpsykiatriska lasarettsklinikerna numera kunna lämna erforderlig medverkan. Styrelsen anser det därvid utomordentligt angeläget att denna medverkan sker på begäran av domstolen, som har att handlägga vårdnadsfrågan, och icke på initiativ av parterna eller deras ombud. Endast härigenom kommer läkaren, som skall bedöma vårdnadsfrågan, att intaga ställning som en av partsintressena oavhängig fackman.

Häradshövdingföreningen vänder sig mot specialutbildning av domare och partsombud på ifrågasvarande område samt anför:

Det är synnerligen angeläget att barnets bästa tillgodoses i en vårdnadsprocess. Emellertid gäller här som beträffande i andra speciella rättsområden att verklig specialutbildning på det aktuella gebitet icke är vare sig möjlig eller önskvärd hos domare eller partsombud. Expertisen bör införas i rättegången på annat sätt, främst genom sakkunnigutlåtanden och vittnesmål.

Beträffande hörande av barnavårdsnämnd och barnpsykiatrisk eller barnpsykologisk expertis uttalar häradshövdingföreningen följande.

Domstolarna inhämtar i praktiken i regel yttrande från barnavårdsnämnd, då föräldrarna icke är ense i vårdnadsfrågan, och även då enighet råder

mellan föräldrarna sker i allmänhet underhandsförfrågan hos barnavårdsnämnd då någon tvekan om lämpligheten av överenskommelsen kan finnas (jfr JO:s ämbetsberättelse 1962 s. 28 f.f.). Enligt vad inom föreningen inhämtats, brukar barnavårdsnämnderna i större kommuner tillse, att barnpsykiatrik eller barnpsykologisk expertis höres före avgivandet av nämndens yttrande, även om domstolen icke direkt i sin remiss till nämnden pekat på önskvärdheten av att sådant samråd sker. Sådant anvisning lämnas förhållandevis ofta. Att domstol självmant eller på begäran av part begär yttrande av nämnd expertis förekommer ej sällan; och föreningen har sig icke bekant något fall, då domstol skulle ha motsatt sig av barnavårdsnämnd framfört önskemål om sådant yttrandes inhämtande, eller att domstol på annat sätt skulle ha mot parts begäran underlåtit att sörja för utredning för att eliminera av motionärerna påstådd osäkerhet kring domsluten i många vårdnadsfall. Emellertid måste även framhållas att tillgången på dylik expertis är begränsad och utredningar av sådant slag tidskrävande. Av dessa skäl är det icke möjligt att föranstalta om sådan utredning i andra fall än då det finnes anledning att antaga, att den kommer att bli av betydelse för målets avgörande.

Rörande barnens rätt att själva yttra sig i vårdnadsfall anför härads-hövdingföreningen följande.

Motionärerna synes anse, att det skulle vara erforderligt att barnen själva bör tillförsäkras rätt att yttra sig i vårdnadsfrågor och att de kan ha intressen, som strider mot båda föräldrarnas. Enligt föreningens erfarenhet kan det sistnämnda någon gång vara fallet, och domstolen har även att ex officio iakttaga barnens bästa. Sådana omständigheter måste emellertid på något sätt påvisas för domstolen, och det är av denna grund som barnavårdsnämnderna ofta kontaktas även om enighet föreligger mellan föräldrarna. Vid barnavårdsnämndernas utredningar torde barnens egen inställning i regel utrönas, när det gäller äldre barn genom att de direkt tillfrågas.

Avslutningsvis anför härads-hövdingföreningen:

Då motionärerna synes mena, att en barnpsykologisk utredning skulle i första hand ta sikte på att tillgodose intresset av barnens emotionella trygghet genom att visa hos vilken av föräldrarna barnet har den starkaste emotionella förankringen vill föreningen understryka att »barnens bästa» främjas inte bara genom tillgodoseende av emotionella hänsyn utan uttrycket är sammansatt även av åtskilliga andra komponenter.

Stadsdomarföreningen förklarar sig ha svårt för att tro att domstolarna i någon större utsträckning skulle avslå en framställning om barnpsykologisk utredning samt fortsätter:

I vart fall torde de ställa sig positiva härtill, om yrkande härom framställs av båda parter. Den i motionen anmärkta oviljan hos barnpsykiater och barnpsykologer att åtaga sig barnpsykologisk utredning på begäran av endast den ena parten kan man mycket väl förstå. Deras möjligheter att komma till ett rättvisande resultat måste starkt ökas, om de omfattas av förtroende från båda föräldrarna. Motionärernas yrkande om att en förälder ensam skulle ha en absolut rätt att få barnpsykologisk undersökning införd i målet är måhända ej den bästa lösningen. Om styrelsen

förfäktar den åsikten att avgörandet bör ligga i domstolens hand är det närmast av den anledningen att undersökningen då kan bli verkställd av person, som står helt obunden i förhållandet till parterna.

Advokatsamfundet hävdar att domstolarna icke är negativt inställda till anlåtande av barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk expertis utan att man tvärtom i detta avseende regelmässigt möter en positiv inställning från domstolarnas sida. Advokatsamfundet fortsätter:

Det föreligger emellertid en hel del omständigheter som gör det naturligt, om domstolarna mången gång tvekar att förordna om barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk utredning.

Först och främst råder en betydande brist på barnpsykologer och barnpsykiatrer. Specialisterna i barnpsykiatri är fullt upptagna av vården om sjuka barn, och de har därför inte praktisk möjlighet att i större utsträckning åtaga sig uppdrag att göra utredningar i vårdnadsfall eller att utföra sådana uppdrag med önskvärd skyndsamhet. Följden härav har blivit att ett förordnande om barnpsykiatrisk utredning i regel leder till avsevärd tidsutdräkt med vårdnadsfrågans avgörande. Denna tidsutdräkt innebär en betydande påfrestning för föräldrarna och kan också ha skadlig inverkan på barnen. Härtill kommer att en barnpsykiatrisk utredning ej sällan förorsakar långa och kostsamma resor för både föräldrarna och barnen. Inte minst med hänsyn till att redan en vårdnadsutredning hos barnavårdsnämnd i allmänhet föranleder långt dröjsmål med vårdnadsfrågans avgörande föreligger det alltså åtskilliga faktorer som gör det i hög grad förklarligt att en domstol ofta måste tveka om det rimliga i att förordna om barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk utredning.

Advokatsamfundet anser att de praktiska förutsättningarna saknas för en reform av innehåll att i vårdnadsfall såväl barnavårdsnämnd som envar av föräldrarna tillförsäkras rätt att få barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk utredning verkställd. Advokatsamfundet anför härom vidare:

Konsekvensen skulle bli betydande kostnader och beklaglig tidsutdräkt med vårdnadsfrågornas avgörande. Därtill kommer också den synpunkten att en parts begäran om barnpsykologisk eller barnpsykiatrisk utredning kan vara ur saklig synpunkt mer eller mindre omotiverad och tillkommen närmast i syfte att trakassera motparten och fördröja avgörandet. Det är därför svårt att se att en rätt att få sådan utredning till stånd kan göras helt undantagslös. Det förtjänar också att understrykas att en sådan rätt inte skulle skapa någon garanti för att utredning verkligen begärdes i alla de fall där det med hänsyn till barnens bästa vore önskvärt att så skedde.

Stockholms stads barnavårdsnämnd och t.f. barnavårdsdirektören *Folke Edvall* upplyser att skilsmässofrekvensen för Stockholms stad sedan mitten av 1940-talet visar en nedåtgående trend samtidigt som den för riket i övrigt ligger på oförändrad nivå sedan 1950. Härom anföres i tjänsteutlåtandet:

För Stockholms vidkommande redovisas för åren 1961—1963 antalet skilsmässor till respektive 1 916, 1 790 och 1 753, medan det genomsnittliga årstalet under närmast föregående 10-årsperiod utgjorde 2 145. Av

de i Stockholm år 1963 upplösta äktenskapen var något över en tredjedel (626) barnlösa. I 935 av de upplösta äktenskapen fanns ett eller flera barn under 15 år.

Vad beträffar antalet vårdnads mål och vårdnads ärenden upplyses i tjänsteutlåtandet följande

Uppgifterna angående absoluta antalet vårdnads mål vid domstolarna torde ej föreligga i den officiella statistiken och det är ej heller känt i vilken utsträckning domstolarna utnyttjar möjligheten att inhämta sakkunnigyttrande av barnavårdsnämnd eller annan enligt bestämmelserna i 40:1 RB. För Stockholms del må i sistnämnda hänseende upplysas, att årliga antalet remisser till barnavårdsnämnden rörande vårdnads- och umgängesfrågor under en följd av år hållit sig omkring 125, varav ca en fjärdedel från domstolar utom Stockholm. Under förutsättning att domstolarnas praxis i remiss hänseende varit oförändrade kan man utifrån erfarenheterna i Stockholm inte konstatera någon uppgång i fråga om sådana svårbedömbara vårdnads ärenden, i vilka domstolarna ansett behov föreligga av bistånd från barnavårdsnämnd såsom sakkunnig.

Rörande handläggningen av de till Stockholms stads barnavårdsnämnd remitterade vårdnads ärendena anföres i tjänsteutlåtandet följande.

Huvudparten av dessa avser utredning rörande båda föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare. I de remitterade ärendena, där starka motsättningar mellan parterna ofta föreligger blir utredningsarbetet — i regel utfört av utomstående, av nämnden arvoderade utredningsmän, de flesta socionomer med kvalificerad yrkeserfarenhet — i allmänhet mycket tidskrävande med hörande av, förutom parterna, ett stort antal personer. Utredningarna omspannar regelmässigt föräldrarnas personliga bakgrund, deras och barnens inbördes relationer och sociala funktionsduglighet samt bedömning av parternas förmåga att på lång sikt ta ansvar för barnen. I ett tjugotal fall per år bedöms barnpsykiatrisk utredning som erforderlig före nämndens ställningstagande. Sådan utredning sker för Stockholms del inom stadens psykiska barna- och ungdomsvård, vilken står under barnavårdsnämndens ledning. I regel förekommer barnpsykiatrisk undersökning i sådana fall, där man inte på annat sätt anser sig kunna komma till en slutsats i vårdnadsfrågan. I något enstaka fall sker det därför att domstolen redan i remissen förutsatt, att nämnden skulle föranstalta om sådan utredning. Det må här påpekas, att utredningar av detta slag genomförs i samarbete mellan rådgivningscentralernas läkare, psykologer och kuratorer i enlighet med den inom verksamheten tillämpade arbetsmetodiken. Utredningarna är i regel mycket arbetskrävande; det har räknats med genomsnittligt 30 till 40 timmar per fall. Härtill kommer att de ofta medför stor tidsutdräkt, då bedömning i ett ärende förutsätter observationer under inte alltför kort tidsrymd. I anslutning till rådgivningscentralernas allmänna syfte eftersträvas samtidigt att i barnets intresse utjämna motsättningarna mellan parterna.

Det får enligt tjänsteutlåtandet förutsättas att domstolarna redan nu oavsett yrkande från part omsorgsfullt prövar behovet av barnpsykologisk och barnpsykiatrisk utredning och anses därför tveksamt om det är påkallat att ändra gällande bestämmelser. Vidare anföres:

En praktisk olägenhet med att på förslaget sätt binda domstolarna skulle med all sannolikhet bli att ett stort antal utredningar kom till stånd utan att verkligt behov därav förelåg. I åtskilliga fall torde omständigheterna nämligen vara sådana att det för ett ställningstagande i vårdnadsfrågan inte är erforderligt med införskaffande av barnpsykologisk och barnpsykiatrisk utredning. Det bör också påpekas att en undersökning ensidigt inriktad på barnets aktuella emotionella förankring inte är tillfyllest för ett ställningstagande i vårdnadsfrågan. Utredningen måste ske under hänsynstagande även till andra relevanta faktorer.

I tjänsteutlåtandet understryks vikten av att resurser för utredning finns att tillgå. Härom anföres:

Med hänsyn till att barnavårdens utredningar i dessa ärenden är av stor betydelse för domstolarnas ställningstagande, är det såsom i motionen antydes av vikt att kvalificerade resurser för utredning finns. Här kan man tänka sig att få en mer tillfredsställande ordning genom uppbyggande inom varje län av en serviceorganisation, som kan ge barnavårdsnämnderna anvisning på kvalificerade utredare. Det blir då närmast denne som i samråd med vederbörande barnavårdsnämnd får bedöma behovet av psykologisk-psykiatrisk utredning, förutsatt självfallet att inte domstolen, såsom sker i enstaka fall, påfordrat sådan utredning.

Eftersom utredningarna, om de skall få större värde vid bedömning av vårdnadsfrågor, måste vara gjorda med stor omsorg och innefatta en totalbedömning i ärendet, får det förutsättas att utredningsuppdragen regelmässigt skulle komma att anförtros den psykiska barn- och ungdomsvården. Det bör därför påpekas, att resurserna inom denna vårdform redan nu är alltför knapphändiga för att kunna tillgodose behovet av psykisk hälsovård för barn och unga. Det är knappast realistiskt att räkna med en sådan utbyggnad av denna organisation att den i väsentligt ökad utsträckning skulle kunna omsluta även här aktuella undersökningar.

Avslutningsvis uttalas i tjänsteutlåtandet följande.

Beträffande förslaget att även barnavårdsnämnd skulle äga att på eget initiativ hos rätten påkalla barnpsykologisk-psykiatrisk utredning må erinras om att barnavårdsnämnd, i den mån domstol begärt nämndens yttrande i vårdnadsfrågan, självfallet är förhindrad att föranstalta om sådan utredning, om den finner det erforderligt. Att nämnden, utan att genom domstolsremiss vara inkopplad på ärendet, skulle äga att hos domstolen påfordra utredning, är knappast motiverat.

Utskottet

I förevarande motion hemställes om utredning rörande åtgärder för att öka rättssäkerheten för barn i vårdnadstvister. Enligt motionärerna bör såväl barnavårdsnämnd som envar av föräldrarna tillförsäkras rätt att inför domstol såsom sakkunnigbevisning få åberopa barnpsykologisk och barnpsykiatrisk expertis.

Process om vårdnad av barn handläggs som indispositivt tvistemål och det åligger alltså rätten att sörja för att utredningen blir fullständig. Domstolen skall således, oavsett yrkande av part, inhämta yttrande från barna-

vårdsnämnd och föranstalta om barnpsykologisk och barnpsykiatrisk utredning, om det är av betydelse för avgörandet. Enligt praxis inhämtas alltid yttrande från barnavårdsnämnd till ledning för avgörande av tvistiga vårdnadsfrågor. Av remissyttranden över motionen framgår också att domstolarna anlitar barnpsykologisk och barnpsykiatrisk expertis i den utsträckning som är praktiskt genomförbar. Häradshövdingföreningen säger sig sålunda icke känna till något fall, då domstol motsatt sig av barnavårdsnämnd framfört önskemål om inhämtande av yttrande från sådan expertis eller mot parts begäran underlåtit att sörja för utredning för att undanröja osäkerhet i vårdnadsfall.

Utskottet kan för sin del instämma i motionens syfte att värna om barnens rättssäkerhet i vårdnadsprocesserna. Som motionärerna anført är nämligen barnets ställning i sådana tvister ofta mycket svår. Detta beror emellertid ej på förfarandet vid domstolarna. Såsom socialstyrelsen anført, torde domstolarna allmänt uppfatta avgörandena av tvistiga vårdnadsfrågor som svårbedömda och icke försumma att föranstalta om all den utredning som rimligen kan åstadkommas. Utskottet delar den av socialstyrelsen framförda uppfattningen att ekonomiska hänsyn inte skall få vara avgörande för om expertis skall anlitas. Självfallet är det angeläget att erforderlig expertis också finns att tillgå för utredning av vårdnadsfrågor, men såsom framgår av det nyss anförda är det ej erforderligt med ändring av lagstiftningen på området.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,
att förevarande motion, II:691, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 22 november 1966

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Erik Svedberg, Ernulf, Arvidson, Hjorth, Lundin, Ferdinand Nilsson, Schött och fru Lilly Ohlsson;

från andra kammaren: fru Gärde Widemar, fru Johansson, herrar Östrand, Svensson i Vä, fru Löfqvist, herr Gustafsson i Borås, fröken Bergegren och fru Heurlin.